

- VII. szám 16 l. (Új címlappal)
Nyomatott Hermann József könyvnyomdájában Homoródalmáson.
- VIII. szám 16 l.
- IX. szám (1914?) 32 l.
- X. szám 32 l.
Lecsek D. fia könyvnyomdája. Székelyudvarhely.
- XI. szám (1917) 32 l. Szerkesztik: Péter Sándor és Ürmösi József *Naptár [az] 1918. évre*. Kapható a homoródszentpáli és városfalvi unitárius lelkészi hivataloknál.
- XII. füzet 16 l. Szerkesztik: Balázs András, Vári Domokos, Zoltán Sándor unitárius lelkészek. Kiadja a Székelyudvarhelyi Unitárius Lelkészkör. Kapható a szerkesztőknél. Globus-könyvnyomda (Csiki Albert). Odorheiu.
- XIII. füzet 16 l.
- XIV. füzet 1931 16 l. Szerkesztik: Bárány József, Dobai István, Vári Domokos, Kövári Jakab unitárius lelkészek.
- XV. füzet 1932 16 l.
- XVI. füzet 1932 16 l.
- XVII. füzet 1933 16 l.
- XVIII. füzet 1934 16 l.

Az Ifjúsági Kör kiadványai:

Gyallai (Pap) Domokos: *Dávid Ferenc búcsúzás*a. Történelmi színjáték egy felvonásban. Kiadja a Dávid Ferenc Egylet ifjúsági köre. [Kolozsvar, 1929] 16 l.

Az ardeali magyar ifjúság önvédelme. A Dávid Ferenc [Egylet] IX-ik ifjúsági konferenciáján előadta: dr. Fazakas János ügyvéd. A Dávid Ferenc Ifjúsági Egyesület kiadása. [Pallas könyvnyomda, Kolozsvar, 1936] 24 l.

Ifjúsági Daloskönyv. Egyházi énekek, népdalok, fordítások, diákdalok és egyesületi indulók gyűjteménye. Összeállították: Balázs Ferenc, Szent-Iványi Sándor, Mikó Imre. Kiadja a Dávid Ferenc Ifjúsági Köreinek Egyetemes Szervezete. Cluj-Kolozsvar, 1931. 68 l. Litografiai Schildbrant. [44 dal szövege és kottája].

FARAGÓ JÓZSEF

KRIZA JÁNOS VERSEI „KISEBB GYERMEKEK SZÁMÁRA“

Kriza János verseinek jegyzékét Antal Árpád állította össze.* A jegyzék felőleli mind a kéziratban maradt, mind a nyomtatásban megjelent versek könyvészeti adatait, vagyis szerzője kiaknázott minden addig ismert és hozzáférhető forrást a lehető teljesség megközelítése végett. Így az eredeti versek száma — tehát a műfordítások nélkül — 248; két kétes hitelű és keltezésű darabot mellőzve 246.

* Antal Árpád, Faragó József, Szabó T. Attila: *Kriza János*. Három tanulmány. Második, átdolgozott kiadás. Kvár 1917. 235-244.

Nyilvánvaló, hogy az egykorú hírlapok, folyóiratok, kalendáriumok, iskolai olvasókönyvek, irodalmi antológiák és egyéb kiadványok betűtengere mind Krizának, mind kortársainak számos olyan kisebb-nagyobb művét rejtegetheti, amelyek csak minden elképzelhető forrás teljes könyvészeti feldolgozása után válhatnak a tudomány és a művelődés közkincsévé. Alább egyik ilyen természetű felfedezésemre, közelebbről Gáspár János *Csemegék* című gyermekkönyvének Kriza-verseire szeretném irodalmunk kutatóinak figyelmét felhívni.

A Gáspár és Kriza együttműködésére vonatkozó utalások a szakirodalomban eddig sem voltak ismeretlenek, ám csak utalások maradtak a részletek, illetőleg a tények pontos feltárása nélkül. A kutatást a gyermeknemzedéktől szétolvasott *Csemegék* könyvészeti ritkaságán túl az a körülmény is hátráltatta, hogy Gáspár — első látásra megelégedett munkatársainak egyszerű felsorolásával, s ezért mostanáig egy kutatónak sem jutott eszébe, hogy a *Csemegék* mindhárom kiadását tüzetesen átnézzé és összehasonlítsa.

E három kiadás a következő:

Csemegék olvasni még nem tudó gyermekek számára. Kvár 1848.

Csemegék kisebb gyermekek számára. Második javított, nagyszámú verscsemegék, s két színezett képpel bővített kiadás. Kvár 1854.

Csemegék kisebb gyermekek számára. Harmadik javított és bővített olcsó kiadás, néptanodák számára. Kvár 1863. — Ugyanez „olcsó kiadás, néptanodák számára” helyett „képes díszkiadás”-ban.

Ezúttal mellőzve a *Csemegék* népköltészeti anyagát és jelentőségét, a továbbiakban Kriza itt közölt saját verseinek jegyzékét igyekezem összeállítani.

Az első kiadás csak prózában írt kis tanítómeséket tartalmaz, szerzőik nevének feltüntetése nélkül. Mivel ezek egyikét sem Kriza írta, tárgyuk szempontjából mellőzhetők.

A „nagyszámú verscsemegék” a második kiadásban jelentek meg, s most olvashatjuk első ízben, *A második kiadáshoz* című utószó 203. lapján Gáspár kis eligazítását a versek szerzőiről: „A Verscsemegéknél földolgozótársam és segédem vala a kisdedek kedélyvilágát teljesen ismerő s nyelvöket oly szerencsés tapintattal kezelni tudó Fekete Mihály, nevelőpajtásom; aztán Gyulai Pál és Kriza János barátaim, amaz kérésemre még 1852 elején dolgozá a fölvettem költeményeket, emez pedig folytonos érdekléssel és tanáccsal kíséré mindvégig vállalatomat.”

Gáspár megjegyzése Krizáról pontatlan, mert amint látni fogjuk, Kriza a kötetben a „folytonos érdek és tanács” mellett 15 versével is szerepelt, ezeket pedig ugyanúgy idejében át kellett adnia a szerkesztőnek, mint Gyulai a maga 12 versét.

A versek névtelenségét a harmadik kiadás végén, a 324. lapon egy kis eldugott jegyzék oldotta fel *Dolgozótársaim cikkei* címmel. Rövid ez a jegyzék, mert Gáspár a lehető legtakarékosabb megoldást választotta: egy-egy munkatárs neve után a kötetben közölt prózai, illetőleg verses műveinek mindössze a sorszámaint sorolta fel. Így azonosíthatók a többi közt Kriza versei is.

Mivel ezek a versek, bár névtelenül, de már második kiadásban is mind nyomdafestéket láttak, előbb vegyük számba ebben a kiadásban Kriza szerepét. Alábbi jegyzékünk a vers sorszámát, címét és lap-

számát tartalmazza; amelyiknek nincs címe, annak a kezdősorát idézem, utána három ponttal:

II. *Ólben és térden tartott kisdedek játékrímei* című fejezetben:
34. *Kis Katona*. 108—109.

XI. *Vallásos hangok és imák* című fejezetben:

- 255. *Isten szeme*. 183.
- 257. *Mit mond a virág?* 184.
- 258. *Miért van templom?* 184.
- 259. *Vasárnap*. 184—185.

Reggeli imák című alfejezetben:

- 261. *Lelkem, testem oly vidám* ... 185.
- 262. *Jól aluttam, már fölkelek* ... 185—186.

Estéli imák című alfejezetben:

- 264. *Szemeimre száll az álom* ... 186
- 265. *Almos vagyok, úgy alhatnám* ... 186.

Étel előtti fohászok című alfejezetben:

- 267. *Atyánk! te terítél asztalt* ... 187.
- 268. *Étvágyunk van, jó Istenünk* ... 187.
- 269. *Isten, kitől minden áldás* ... 187.
- 270. *Áldd meg Isten asztalunkat* ... 188.

Étel utáni fohászok című alfejezetben:

- 271. *Mind jól esett, amit ettünk* ... 188.
- 274. *Az étvágy a miénk vala* ... 188.

A *Csemegék* harmadik kiadásáról tudnunk kell, hogy két nyomdai változata: az „olcsó kiadás” meg „a képes díszkiadás” lapszámozása eltér egymástól. Az eltérést a képek beiktatása okozta: Gáspár a versek sorszámozását megőrizte, a képek beiktatása miatt azonban a lapokat át kellett tördelni, miáltal a két változat lapszámozása eltolódott egymástól. Alábbi jegyzékünk ennek megfelelően két lapszámot ad: az első az olcsó, a második a díszkiadás lapszámát jelzi. Mivel a kiadás beosztása azonos a második kiadás beosztásával, ismétlések elkerülése végett mellözöm a fejezetek és alfejezetek címét:

- 59. *Kis katona*. 142—143 / 144—145.
- 391. *Isten szeme*. 268—269 / 280.
- 393. *Mit mond a virág?* 269 / 280—281.
- 394. *Miért van a templom?* 269 / 281.
- 396. *Vasárnap*. 270. / 281—282.
- 404. *Lelkem, testem oly vidám* ... 274/285.
- 405. *Jól aluttam, már fölkelek* ... 274/285—286.
- 407. *Szemeimre száll az álom* ... 274 / 286.
- 408. *Almos vagyok, úgy alhatnám* ... 275 / 286.
- 410. *Atyánk! te terítél asztalt* ... 276 / 287.
- 411. *Étvágyunk van, jó Istenünk* ... 276 / 287.
- 412. *Isten, kitől minden áldás* ... 276 / 287—288.
- 413. *Áldd meg Isten asztalunkat* ... 276 / 288.
- 414. *Mind jól esett, amit ettünk* ... 276 / 288.
- 417. *Az étvágy a miénk vala* ... 277 / 288.

Eszerint a harmadik kiadás változatlanul megismételte a második kiadás verseit. Amennyire azonosítanom sikerült, Antal Árpád könyvészeti jegyzékéből valamennyi hiányzik, így Kriza költői életművére vonatkozó ismereteinket 15 eddig számon nem tartott kis vers adataival sikerült gyarapítanunk.

A *Csemegek* átnézése adta azt az ötletet, hogy Gáspár valószínűleg iskolai olvasókönyveiben is közölhetett Kriza-verseket. Ismeretes ugyanis, hogy — Kovácsi Antallal társulva, — kora legszorgalmasabb tankönyvírói közé tartozott, és osztályról osztályra haladva, sorozatban adta ki azokat a tankönyveit, amelyeknek egyike-másika még hathét kiadást is megért. Mindezeket azonban a tanulók úgy szétolvasták, hogy a könyvtárakban szinte semmi sem maradt meg belőlük, sőt még teljes jegyzékük sem ismeretes, hiszen több olyat találtam, amely hiányzik Szinyei József monumentális műveiből, a *Magyar írók élete és munkáiból*. Egyikükben Antal Árpád talált és iktatott be jegyzékébe 238—239. sorszám alatt két olyan verset, amely sehol másutt nem jelent meg. A magam kutatásai, több olvasókönyv ismeretében, három tanulságot kínáltak: egy részükben Kriza nem szerepelt; más részükben a *Csemegek*ből már ismert versekkel szerepelt; Végül szerepelt olyanokkal is, amelyek sehol másutt nem jelentek meg, így hát valószínű, hogy újabb felkérésre írta azokat. Mindebből, de főleg az utóbbiakból következik, hogy Kriza teljes költői életművének ismerete végett kívánatos volna Gáspár János összes tankönyveit átnézni, ha erre lehetőség adódik.

Túlzás lenne azt állítani, hogy a fönnebb felsorolt, „kisebb gyermekek”-nek szánt költemények, azokkal együtt amelyek a tankönyvekben bizonytalán még mindig lappanganak, Kriza költői arcképét lényegesen megváltoztatnánk. Tény viszont, hogy ez az arckép tovább gazdagodott, hiszen Kriza gyermekverseit soha senki meg sem említette, holott kétségtelenül megérdemelnek legalább néhány sort mind az ő életművében, mind múlt századi gyermekirodalmunk történetében.

MERT KÖZÜLÜNK SENKI SEM ÉL ÖNMAGÁNAK

Dr. Kovács Lajos püspök 80 éves

Az Egyházi Képviselő Tanács 1989. november 30-án ünnepi gyűlésben köszöntötte, a hálát és szeretet érzéseinek jegyében, a 80. életévét betöltő Püspök áfiát.

A gyűlést dr. Barabássy László főgondnok nyitotta meg: „Szerezzel üdvözlöm ülésünkön megjelent tanácsos atyánkfiait, s mielőtt tárgysorozatunk tárgyalását elkezdenénk, engedjék meg nekem, hogy előjáróban magam és Egyházi Képviselő Tanácsunk nevében szívem teljes melegével forduljak Főtisztelendő Püspök urunkhoz és felköszöntsem 80. születésnapja alkalmából.

Hogy mit jelent nekünk, egyházunknak és minden egyes hívünknek Főtisztelendő Urunk még mindig fiatalos lendülete, hivatásának, feladatainak maradéktalan és fáradhatatlan betöltése és teljesítése, erről külön kell beszélnem, hiszen mindannyian ismerjük és nagyra becsüljük. Ha olykor aggódunk, hogy állandó és mindent vállaló, egyházunk érdekében kifejtett sokoldalú tevékenysége, egyházközségi lá-